

Els objectes metàl·lics de Montbarbat (campanyes 1989-1997)

**MARIA DEL VILAR VILÀ BOTA
EUGENI BURGUEÑO VILLAREJO**

PRESENTEM en aquest article diverses peces metàl·liques de Montbarbat¹ trobades durant les campanyes realitzades entre els anys 1989 i 1997, i estudiades en les corresponents Memòries inèdites lliurades cada any al Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Els elements metàl·lics anteriors a aquestes dades es troben recollits en l'article «Els objectes de metall» (VILÀ/BARRACHINA, 1996: 283-291).

Les peces aquí estudiades s'han trobat en el barri occidental del poblat (casa VII: vestíbul R8 i habitació principal R7, magatzems: R9A i R9B), i també en el barri sud (cales P1 i P4). Una sola peça no té context arqueològic, és la fíbula facilitada pel Sr. Martínez de la Guardia de Lloret de Mar.

Montbarbat. Els recursos metal·lífers a la baixa Tordera

Montbarbat està situat en una zona on els recursos metal·lífers són escadusers. Malgrat tot, existeixen afloraments minerals que l'home protohistòric aprofitava per a la manufacturació d'eines, armament i objectes d'ornamentació. Les vetes de mineral es trobaven superficialment, eren de poca amplada i d'escassa profunditat i molt fàcils d'extreure sense la utilització de galeries subterrànies.

Actualment, estudis geològics recents constaten la presència d'explotacions i de jaciments minerals en aquesta àrea (MATA, 1990: 25-80; MATA, 1997: 67-76):

- Mineralitzacions de ferro cupríferes (calcopirita, atzurita, malaquita, goethita i hematites); a Hortsavinyà (Tordera) amb els afloraments de Can Montsant, Can

1. Hem d'agrair a la Sra. M. A. Martín i Ortega, directora del Servei d'Arqueologia de Girona, i a la

Sra. M. Ferré, conservadora del Servei, la restauració de les peces metàl·liques de Montbarbat.

Piques, Can Portell, Rocarossa o el Coll de la Mina d'Or, l'Erola, i el Torrent dels Sords; a Sant Pere de Riu (Tordera) amb la mina de Can Vert, El Sot i El Pla de les Acàcies de Can Mas, i Can Pairet; a Tordera a prop de Can Ferré; a Vallmanya (Tordera) a la Placeta de Les Bruixes; a Vidreres a les mines de Can Magre.

- Concentracions ferruginoses (òxid de ferro) a Malgrat de Mar amb les mines prop de Can Palomera; a Pineda de Mar amb Montpalau i Can Oliver de Sitjà; a Sant Genís de Palafolls prop de Can Gisbert, i a Valldejuí; a Santa Susanna al Turó de Can Torrents; a les Mallorquines (Sils) prop de l'anomenada Font del Ferro; i a Martorell de la Selva a Can Foll (MATA, 1997: 67-76).

- Mineralitzacions de coure (calcopirita, atzurita i malaquita) a Ramió (Fogars de la Selva), prop del Puig de l'Abella.

- Concentracions d'olivina (silicat de magnesi i ferro) relacionades amb basalt a Blanes al Turó d'en Montells; a Hostalric al Puig del Castell; a Maçanet de la Selva; a Lloret de Mar a Sant Pere del Bosc i a Cal Monjo (BURGUENO/VILÀ, 1996: 63-64).

La metal·lúrgia a la II Edat del Ferro. Els objectes metàl·lics de Montbarbat.

A Montbarbat els objectes de metall són poc abundants, principalment perquè l'acidesa de la terra altera, desgasta i desfà els elements metàl·lics, transformant-los en informes.

L'escassetat de troballes es deu, fonamentalment, al baix poder adquisitiu dels habitants del poblat, ja que els minerals de coure, d'estany, de plom-plata i de ferro formaven part dels materials de gran valor econòmic tant pel seu consum com pel seu cost dintre del circuit comercial, i eren cars i importats. Tot això creà la necessitat d'utilitzar i aprofitar al màxim altres materials com la pedra i la fusta. Un altre factor que incideix en la manca d'elements metàl·lics és l'amortització dels objectes d'ornament personal i d'armament que acompanyaven al seu propietari a la tomba. No s'han trobat, de moment, les necròpolis del jaciment, que guarden bona part dels elements metàl·lics de l'època.

El bronze

Els pocs objectes de bronze pertanyen sempre a petites peces d'ornament personal: fibules, denes de collaret, plaques, etc; moltes d'elles trencades i de difícil reparació. Aquests elements, de manufacturació artesanal, no se sap si es realitzaven en el jaciment o si eren adquirits a través de l'intercanvi que efectuaven els habitants de Montbarbat amb els propis excedents de producció o amb objectes manufacturats al poblat.

L'estudi ens demostra, pels paral·lels de les peces, que o bé els models eren copiats en diversos llocs, seguint la moda, o bé existia un comerç ampli que portava els objectes a llarga distància, com passa amb la ceràmica de vernís negre.

De l'aliatge de dos metalls, en aquest cas el coure i l'estany, s'obté un resultat, el bronze, amb qualitats diferents a les dels seus components. En alguns llocs l'estany es troba barrejat de forma natural amb el coure, i potser d'aquesta manera va passar-se a una combinació voluntària. També el coure i l'antimoni de vegades es presenten geològicament de forma espontània. Molt sovint els minerals de coure porten un petit percentatge d'arsènic.

Els avantatges que té aquest aliatge (coure i estany) sobre altres metalls és que per la seva elaboració i manufacturació no necessita temperatures tan elevades ni unes infraestructures complexes.

Els forns per obtenir bronze són de cubella; sobre el carbó encès es col·locaven diversos gresols de pedra o d'argila. A l'interior del gresol es feia l'aliatge de coure i estany en liquar-se els dos metalls, i la barreja es purificava amb l'ajuda d'una manxa (MOHEN, 1992: 116-121).

Quan els metalls eren liquats s'omplien els motllos. Els motllos, d'argila, de pedra o de bronze, podien ser oberts (d'una valva) o tancats (de dues valves), però sempre es tapaven per evitar que el metall es refredés ràpidament. Els motllos d'argila només es podien utilitzar una vegada i servien normalment per a fer lingots, tiges o làmines. Un cop solidificada la fusió, es treia la peça del motllo i es polia i treballava fins a donar-li la forma i la decoració desitjada.

L'aparició d'un motllo a Montbarbat ens fa pensar en una possible artesanía, però no s'han trobat instruments metal·lúrgics, com ara gresols, ni àrees específiques de treball dintre dels àmbits excavats.

Les peces trencades o gastades es reaprofitaven fonent el metall per produir noves peces.

Elements de bronze. Inventari i paral·lels. (fig. 1)

L'inventari dels objectes de bronze trobats a Montbarbat entre els anys 1989-1997 és el següent:

- 1. R7-347 i 348.** Tres fragments treballats que podrien correspondre a una possible fibula restaurada, tipus La Tène I. Es diferencia un petit ressort circular, més ample per un extrem que per l'altre, un nucli central rectangular i corbat que presenta un engruiximent circular en els dos extrems i una tercera part de forma triangular. Dimensions: longitud total del ressort: 1,20 cm; diàm. dels dos extrems: 0,10 - 0,20 cm; longitud total placa central: 2,30 cm; diàm. central: 0,10 cm; diàm. extrems: 0,20 cm; longitud total part triangular: 1 cm; diàm. màxim: 0,65 cm; diàm. mínim: 0,40 cm.

2. P1-153. Fíbula restaurada, tipus La Tène I i forma 8 (TENDILLE, 1978: 88, fig. 3). Presenta el resort trencat, i li manca l'agulla. El resort, de molla bilateral, conserva sis espirals en el cantó sencer i tres a l'altre, i té corda exterior. El pont, arquejat, és de secció convexa amb aresta central i un gruix de 0,20 cm. El peu és curt, recte, i acaba en punta. Dimensions: longitud total: 3,80 cm; longitud arc: 2,60 cm; longitud espirals: 2,20 cm; diàm. espirals: 0,50 cm; longitud peu: 0,50 cm.

A aquest tipus de fíbula, Tendille (1978) li dona una cronologia de les darreries del segle V i inicis del segle IV a.C. Una peça molt semblant es troba a Puig Castellar (Santa Coloma de Gramenet, Barcelonès) (SANMARTÍ et alii, 1992: 77, fig. 87, 397), amb una cronologia del segle V a.C. També en el poblat del Puig d'en Rovira (La Creueta, Quart d'Onyar, Gironès), se'n va trobar una d'igual (RIURÓ, 1943: fig. 3, 2).

3. Fíbula trobada en superfície pels senyors Emili Martínez Passapera i Angel Martínez de la Guardia² a l'octubre de l'any 1950. Mancada de resort i d'agulla, pertany al tipus La Tène, grup 3b (INIESTA, 1983: 72, Lám. V, fig 41) i tipus 8 A1 (ARGENTE, 1994: 444-446, fig. 89 núm 787) i conserva l'anella partida que agafa el resort. L'arc té una motllura, és peraltat, de secció plana a la part inferior i triangular de costats corbats a la superior, amb una decoració de petites incisions perpendiculars a l'aresta que comencen a 6 mm de la primera motllura. El peu és llarg i acabat en tres motlures, la del extrem porta una incrustació trencada de pasta de vidre. Li manca el resort i l'agulla. Dimensions: longitud conservada: 4,30 cm; altura màxima: 2,10 cm; longitud arc: 3 cm; amplada arc: 0,50 cm; gruix arc: 0,40 cm.

Cronologia: és igual a la trobada a la sepultura 410 de la necròpolis de El Cigarralejo (Mula, Múrcia) (CUADRADO, 1978: 314, fig. 3, 1-2), datada entre els anys 375 i 350 a.C., i semblant a una peça trobada a la necròpolis de Centenares (Luzaga, Guadalajara), amb una cronologia entre l'any 425 i les darreries del segle III a.C. (ARGENTE, 1994: 444-446).

4. P4-742 i 743. Botó i arc d'una fíbula petita, de tipus de peu alçat i botó final. L'arc és de secció semicircular. El botó està format per dos cons simètrics. Dimensions: longitud arc: 1,70 cm; amplada: 0,70 cm; longitud botó: 0,80 cm; amplada màxima: 0,70 cm.

5. R9-648. Botó d'una possible fíbula, molt degradat.

6. R9-287. Agulla de secció quadrangular, possiblement d'una fíbula. Dimensions: longitud: 3,70 cm; amplada màxima: 0,20 cm; amplada mínima: 0,05 cm.

7. R8-175. Botó de bronze trencat, de forma circular, unit a una tola de bronze molt fina per mitjà d'un rebló cilíndric de ferro que té la cabota

2. Donem les gràcies al Sr. Àngel Martínez de la Guardia per haver-nos deixat aquesta fíbula.

quadrangular. Dimensions: diàm. botó: 0,80 cm; longitud del rebló: 0,30 cm; gruix tola: 0,05 cm.

8. R9B-64. Fragment de placa de forma irregular i superfícies allisades que porta un forat, possiblement per a ser penjada. En una de les cares presenta una decoració incisa formada per dues línies horitzontals distants 0,40 cm que tenen en el seu interior línies verticals paral·leles separades uns 0,20 cm. Dimensions: amplada màxima: 3,20 cm; longitud màxima: 2,30 cm; gruix: 0,10 cm; diàm. perforació: 0,40 cm.

9. R7-430. Dena de collaret, restaurada. Dimensions: longitud: 0,50 cm; amplada: 0,40 cm; diàm. orifici: 0,10 cm.

10. P1-207. Dena de collaret. Dimensions: longitud: 0,70 cm; amplada màxima: 0,50 cm; diàm. orifici: 0,45 cm.

També s'han trobat nou fragments informes de bronze degradats per l'erosió dels sòls.

El ferro

El ferro és un dels elements més abundants i repartits per tota la geografia catalana. Encara que no hi ha explotacions a l'actualitat, les vetes de mineral han estat extretes en èpoques passades en moltes ocasions (MATA, 1997: 69-70).

La siderúrgia preromana era molt elemental, amb forns senzills, de baixa productivitat, i no aconseguien temperatures gaire elevades, de tal manera que el forn més simple, el de cubella semiexcavat a la terra o a la roca, estava recobert de material refractari i era petit, però suficient per aquesta mena de treballs. Els forns de cubella, de dimensions reduïdes, no necessàriament havien d'estar ubicats en els poblats i podien estar emplaçats en indrets amb llenya i aigua, fora dels nuclis habitats. El que sí es trobava en els poblats eren tallers de ferrer amb escòries de forja, i no fundicions per a obtenir el metall (GÓMEZ RAMOS, 1996: 146-148).

El mineral utilitzat anava acompanyat de substàncies tèrries o pètries denominades gangues, i es triturava o polvoritzava, es rentava i, de vegades, es torrava per facilitar-ne la transformació.

La càrrega i descàrrega es realitzava per l'única entrada del forn, situada a la part superior. A l'interior de la cubella s'hi dipositava per capes alternes el mineral, la llenya, i un fundent silícic (sorra) que ajudava a eliminar la ganga. Per mitjà d'una tovera entrava l'aire dins de la cubella. El resultat depenia del tipus de mineral i de la manipulació que sofria en el forn (HERNÁNDEZ-VERA/MURILLO, 1985: 185).

El ferro obtingut quedava en el fons de la cubella i no es podia treure fins que finalitzava la fundició; aquest ferro no era pur ni arribava a fondre's ni a liquidar i, per tant, no podia posar-se en motllos per a la fabricació de peces (GÓMEZ RAMOS, 1996: 148), com es feia amb el coure i amb el bronze. El producte sortit del forn era una barreja sòlida de ferro dolç i escòria denominada esponja ferrífera. Aquesta es treballava en els tallers de ferrer dels poblats amb martell i en calent per tal d'eliminar la major quantitat d'impureses possible, però així i tot es perdia gran quantitat de ferro (GÓMEZ RAMOS, 1996: 147).

Elements de ferro. Inventari i paral·lels. (fig. 1 i 2)

No s'han trobat forns ni eines per al treball del metall en el poblat, però la quantitat d'escòries de ferro que apareixen en tots els àmbits excavats, especialment en els magatzems fa pensar, sinó en una producció pròpia dintre del poblat, sí en la reparació i reaprofitament de les peces trencades o desgastades. Malauradament no coneixem cap àrea específica on s'efectués la manufacturació d'objectes metàl·lics.

Els utensilis de ferro exhumats a Montbarbat són:

11. R3-1888. Fragment reconstruït, un dels seus extrems acaba en punta; presenta dues protuberàncies trencades. La part final és de secció rectangular. Dimensions: longitud total conservada: 4,30 cm; amplada màxima: 0,70 cm; gruix: 0,30 cm.

12. R8-176. Fragment de ferro de secció cruciforme. Dimensions: longitud conservada: 2,30 cm; amplada màxima: 1,20 cm.

13. P4-2174. Fragment reconstruït, que sembla un mànec i presenta dues protuberàncies asimètriques. Dimensions: longitud conservada: 7,80 cm; amplada: 2,70 cm; gruix: 1,50 cm.

14. P1-154. Tres fragments del mateix ganivet reconstruït. Té trencats la punta i l'inici de l'espiga del mànec, de secció rectangular. Dimensions: longitud conservada: 10,80 cm; amplada màxima: 2,80 cm; amplada mínima: 1,90 cm; longitud tija del mànec: 1 cm; secció tija: 0,80 per 0,70 cm.

15. P4-2173. Fragment de fulla de ganivet i part de l'inici de l'espiga de secció rectangular, reconstruïda. Dimensions: longitud total conservada: 3,70 cm; longitud espiga: 1 cm; amplada espiga: 1,60 per 0,80 cm; amplada fulla: 2,50 cm; gruix: 0,65 cm.

Els ganivets, d'ús freqüent durant el període de l'ibèric ple, a Montbarbat són escadussers i només en coneixem un altre exemplar (R3-1731), trobat a l'habitació principal de la Casa VI (VILÀ/BARRACHINA, 1996: 284 i 288, Lám. CIX).

16. **P4-2175**. Fragment de fulla d'espasa, de la qual no es pot precisar el tipus. Dimensions: longitud conservada: 5,80 cm; amplada: 4,50 cm; gruix: 0,80 cm. Les espases són poc conegudes en els poblats, ja que els guerrers eren enterrats amb tot l'armament. En època ibèrica les espases més utilitzades corresponen a la de tipus La Tène, que era la més comú en el Principat, i a la falcata, típica del sud peninsular. Aquest és el primer fragment trobat a Montbarbat.

17. **P1-243**. Fragment restaurat. Dimensions: longitud total conservada: 4,40 cm; longitud fulla: 3 cm; amplada màxima fulla: 1,60 cm; gruix fulla: 0,70 cm; secció tija: 1,10 per 0,50 cm.

D'aquesta peça, tot i estar reconstruïda, és molt difícil reconèixer-ne la utilitat.

18. **P4-1741**. Clau sencer de secció circular, restaurat. Dimensions: longitud total: 7,50 cm; longitud cabota: 1,50 cm; diàm. cabota: 1,70 cm; diàm. mitjà de la tija: 0,60 cm.

19. **P4-1949**. Fragment de clau de secció quadrangular que conserva la cabota i part de la tija. Dimensions: longitud total conservada: 2,80 cm; longitud cabota: 1 cm; amplada cabota: 2 cm; amplada tija: 1,40 per 1,10 cm.

Les escòries de ferro

Una de les troballes vinculades a la producció del ferro, a part dels forns i de les mineralitzacions, són les escòries. Aquestes poden tenir dues procedències: les escòries de reducció, originàries del rebuig del forn, i les escòries de forja, que provenen d'un taller de ferrer. Aquestes darreres són les que apareixen amb més freqüència a Montbarbat.

Es troben a tots els àmbits estudiats (R3, R6, R7, R8, R9A, R9B, P1, P2, P3). El nombre d'escòries (102 fragments) és superior al de peces informes (34 fragments), amb una gran concentració a la zona dels Magatzems I, II i III (R9A, R9B i P1, respectivament), i també en el vestíbul de la Casa VII (R8) (18 fragments). En general, els fragments apareixen dispersos pels sòls de les estances. El fet d'estar en major nombre en els magatzems i en el vestíbul indica que aquests llocs s'utilitzaven per a guardar els objectes emprats en les diverses activitats artesanals, mentre que les habitacions principals tenien una funció més domèstica (cuinar, dormir,...).

El plom

Un metall poc utilitzat era el plom del qual, només hi ha una única peça fins al moment. Tampoc es donen elements de plata o d'or.

20. M1-378. Peça gairebé circular d'ús indeterminat. Correspon a l'estrat III, ubicat sobre la roca natural de la Cala M1, que forma part d'una habitació situada a la zona central del poblat. El material que l'acompanya és poc significatiu, però cronològicament pot situar-se a les darreries del segle V o a primers del segle IV a.C. Dimensions: diàm.: 2,50 cm; gruix: 0,30 cm.

El plom s'utilitza en època ibèrica especialment com a suport de l'escriptura. A Montbarbat no s'ha trobat epigrafia sobre metall.

Altres elements relacionats amb la metal·lúrgia: els motllos (fig. 2)

En l'esquema de l'elaboració de l'utilitatge del coure i del bronze els motllos tenen un paper molt important per a poder configurar les peces. L'únic motllo trobat a Montbarbat és el següent:

21. R9B-63. Fragment de motllo metal·lúrgic de pedra, trencat en els seus extrems, que possiblement és una valva de virolla de bronze, de color gris clar (N7).³ Dimensions: longitud conservada: 6,10 cm; amplada màxima: 4 cm; matriu: amplada màxima: 2 cm; mínima: 1,40 cm; profunditat conservada: 0,70 cm.

Peces molt semblants són els motllos núms 13 i 92 (LE FÈVRE-LEHOERFF, 1992: 178 i 213) del nord d'Itàlia, a la vall oriental del Po.

Consideracions finals

Com ja hem dit a la introducció, els objectes de bronze del poblat de Montbarbat són escadussers i sempre pertanyen a elements d'ornament personal (fíbules, denes de collaret, arracades) o a fragments de petits objectes, la utilitat dels quals escapa a la nostra percepció. L'estat de conservació sol ser força deteriorat a causa de l'acidesa del sòl i de les petites dimensions de les peces. La manca d'aquests elements metàl·lics d'abillament també es deu al costum ibèric d'incinerar els cadàvers amb les seves joies i objectes valuosos i personals, i després col·locar les cendres i altres restes resultants de la cremació dintre de la sepultura.

El nom de La Tène, que s'utilitza en la tipologia de les fíbules i també en unes espases de ferro característiques, correspon al jaciment epònim suís que li dona nom. Això indica un comerç a llarga distància per tota l'Europa central i occidental,

3. Les coloracions tant dels nivells arqueològics com de les pastes, engalbes i vernissos de les peces

ceràmiques es descriuen a partir de la ROCK-COLOR CHART de «The Geological Society of America».

o bé unes imitacions d'aquestes formes que es posen de moda en una època concreta i en una àrea geogràfica molt extensa, tal com assenyalen els paral·lels.

Existia un comerç possiblement dut a terme per mercaders itinerants especialitzats en metal·lúrgia que no solament intercanviaven els seus productes pels excedents de producció i pels objectes manufacturats en cada poblat, sinò que, sempre que era possible, reparaven les peces defectuoses, desgastades o trencades dels clients.

Pel que fa a elements de ferro, en general són molt més nombrosos que els de bronze, donat que s'utilitzen bàsicament per a fer eines. Però a Montbarbat és més abundant l'utilatge de pedra que el metàl·lic, ja que es troben tota mena d'estris lítics (destrals, percutors, ganivets, etc.) i en major quantitat. Els ganivets de ferro són molt freqüents en tots els jaciments de l'època. Els claus grans de diverses mides i formes s'usen en el treball de la fusta per a la construcció d'habitatges (portes i sostres), carros i altres peces d'elaboració complicada.

A Montbarbat encara no hem trobat cap àmbit dedicat específicament al treball del metall, ni tallers de ferrer ni utensilis metal·lúrgics. En canvi es coneixen escòries de ferro, en tots els habitatges excavats i, així mateix, uns pocs fragments de mineral i diverses pedres d'esmolar. Això ens fa pensar en un treball més o menys rudimentari de reparar i d'afilar les eines desgastades.

Quant a la cronologia, les peces significatives presenten una datació que comprèn els segles V i IV a.C. El fet de abarcar un període tant extens és a causa de la importància i estima que es donaven a les peces metàl·liques tant d'orfebreria com d'utilatge i d'armament.

Bibliografia

- ARGENTE, J.L. (1994): «Las fíbulas de la Edad del Hierro en la Meseta Oriental», *Excavaciones Arqueológicas en España*, 168, p. 151-156.
- BURGUENO, E., VILÀ, M. del V. (1996): «El poblament ibèric de Montbarbat. Aproximació a l'estudi del territori al curs inferior de la Tordera en època ibèrica», *Quaderns de la Selva*, 9, p. 55-84.
- CUADRADO, E. (1978): «Fíbulas de La Tène en el Cigarralco», *Trabajos de Prehistoria*, 35, p. 307-336.
- GÓMEZ RAMOS, P. (1996): «Análisis de escorias férreas: nuevas aportaciones al conocimiento de la siderurgia prerromana en España», *Trabajos de Prehistoria*, 53, 2, p. 145-155.
- HERNÁNDEZ VERA, J., MURILLO RAMOS, J. (1985): «Aproximación al estudio de la siderurgia celtibérica del Moncayo», *Caesaraugusta*, 61-62, p. 177-190.
- INESTA, A. (1983): *Las fíbulas de la región de Murcia*, Murcia.
- LE FÈVRE-LEHOERFF, A. (1992): «Les moules de l'Age du Bronze dans la plaine orientale du Po: vestiges de mise en forme des alliages base cuivre», *Padusa*, XXVIII, p. 131-243.
- MATA PERELLÓ, J.M. (1990): *Els minerals de Catalunya*, Barcelona.
- MATA PERELLÓ, J.M. (1997): «Breus consideracions entorn a la composició mineralògica de les menes de ferro catalanes i la seva mineria a Catalunya», *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles*, 18, p. 67-76.
- MOHEN, J.P. (1992): *Metallurgia prehistórica. Introducción a la paleometalurgia*, Barcelona.
- SANMARTÍ, J. et alii (1992): *Els primers pobladors de Santa Coloma de Gramenet. Dels orígens al món romà*, Santa Coloma de Gramenet.
- TENDILLE, C. (1978): «Fibules protohistoriques de la région nîmoise», *Documents d'Archéologie Méridionale*, 1, p. 77-112.
- VILÀ, M. del V., BARRACHINA, C. (1996): «Els objectes de metall», *Montbarbat (1978-1986)*, Lloret de Mar, p. 283-291.

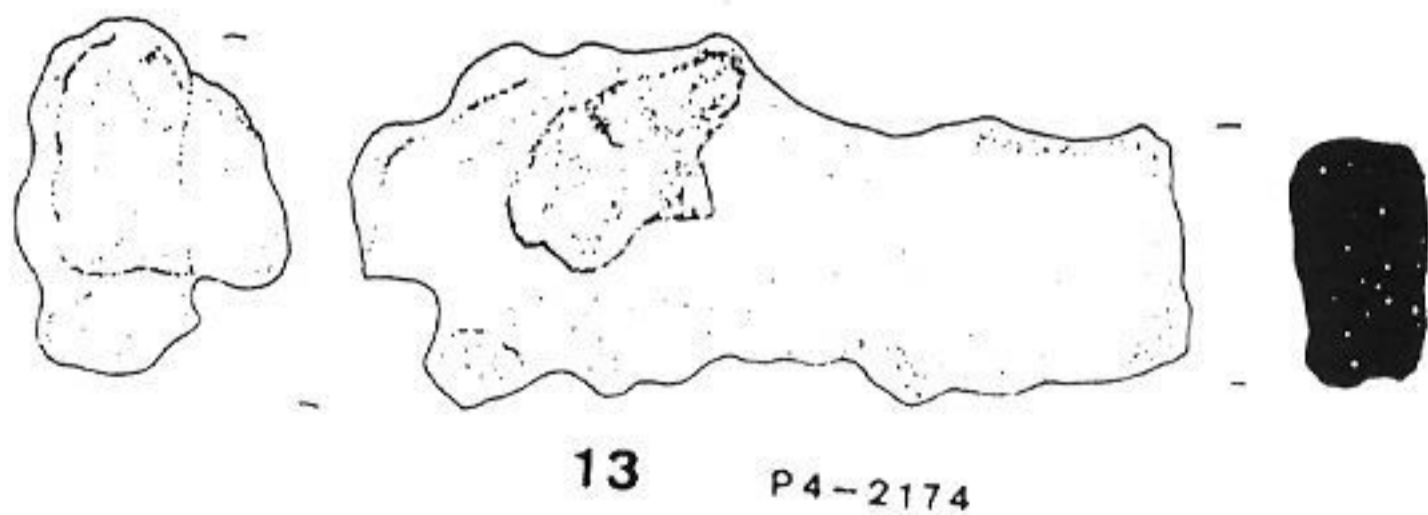
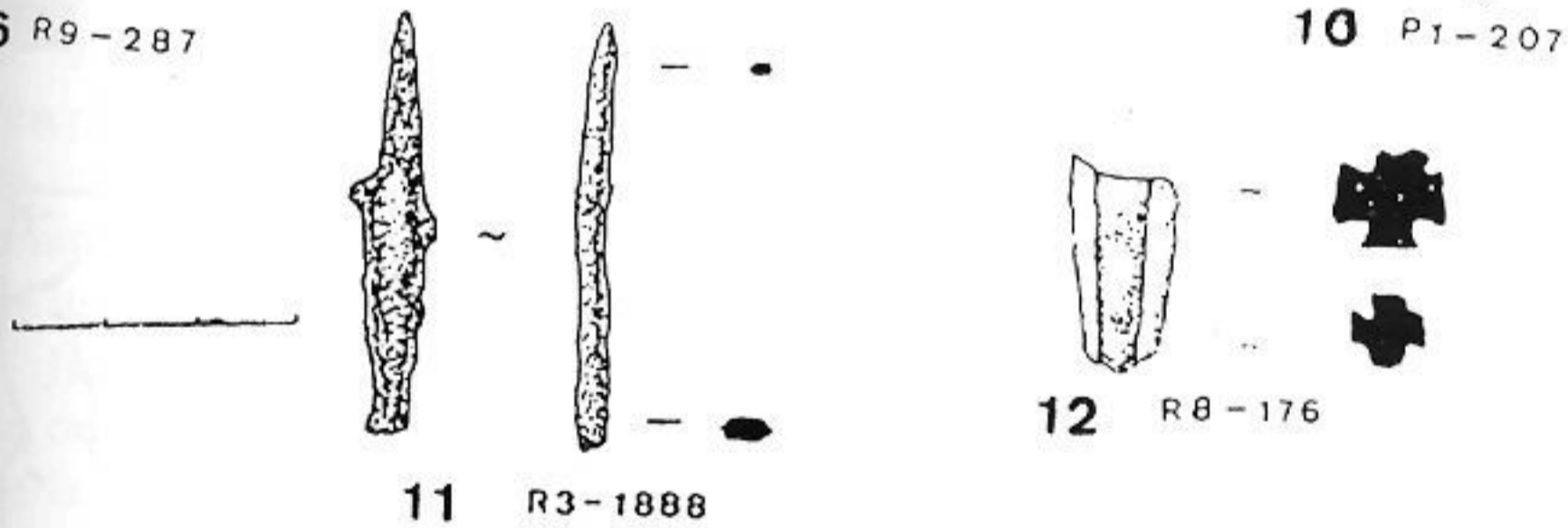
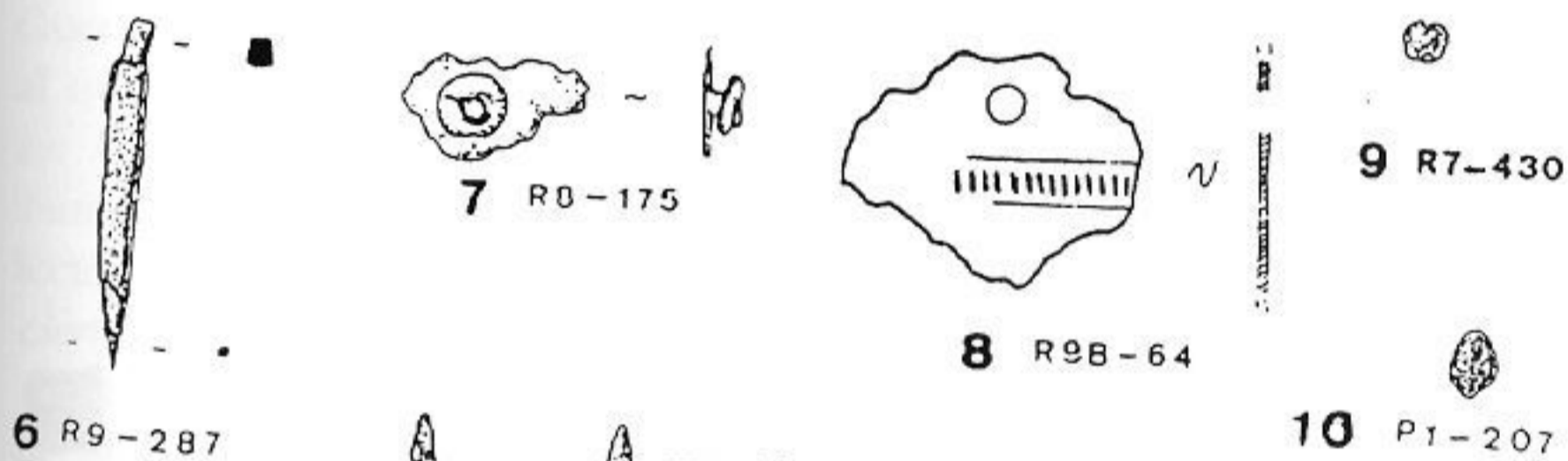
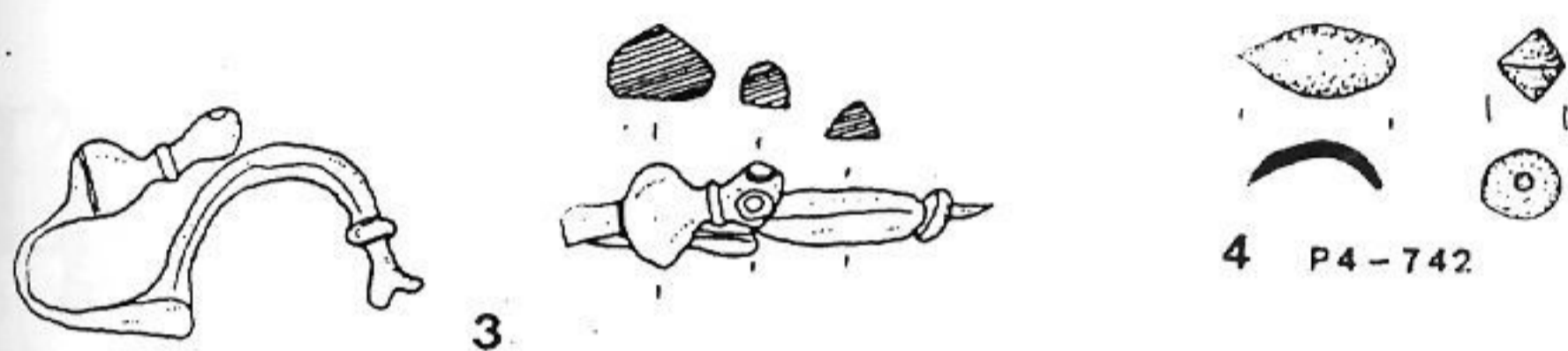
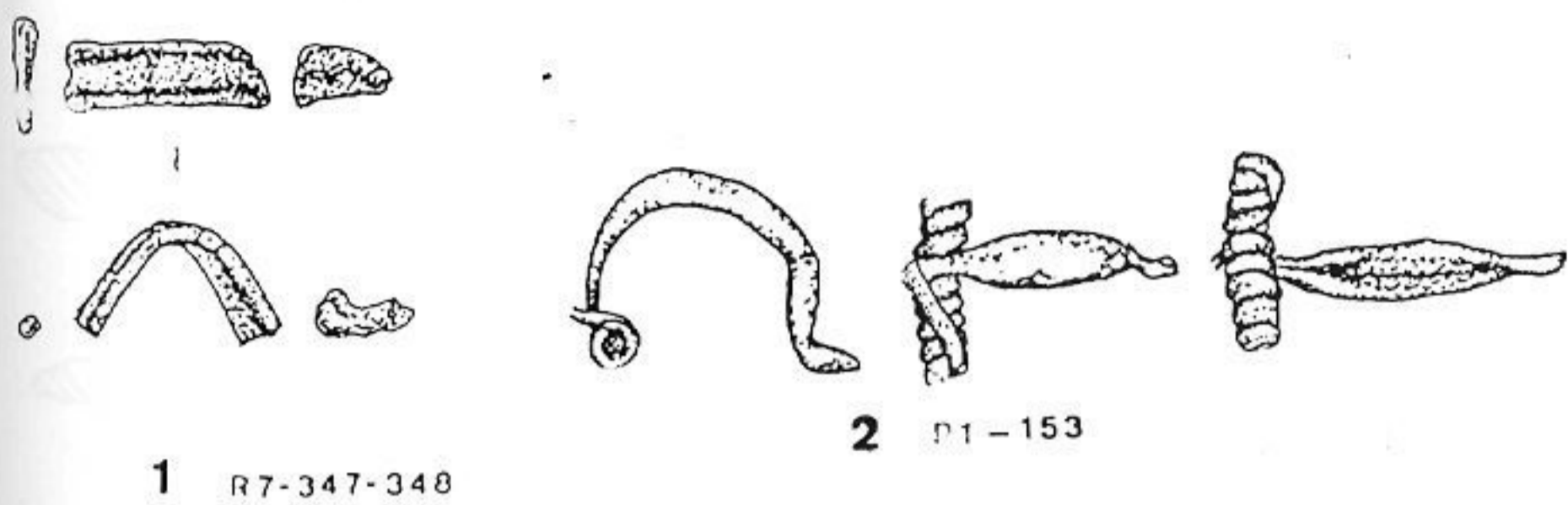

Fig. 1

